

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2022 metai

2

LI

Vilnius 2022

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEARBOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2022

2

Vilnius 2022

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2022

2

Vilnius 2022

Žurnalo leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-22-32

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifswaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Iliinojaus universitetas Karbondelje, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:
Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.

EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai).
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje:
<https://www.istorija.lt/leidiniai/mokslo-zurnalai-ir-testiniai-leidiniai/lietuvos-istorijos-metrastis/672>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2022
© Straipsnių autoriai, 2022

RECENZIJOS, ANOTACIJOS

Andrzej Stroynowski. **Obrady sejmů grodzieńskiego 1784 roku. Studium z dziejów kultury parlamentarnej.** Częstochowa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie, 2020. 250 psl. ISBN 978-83-66536-19-7

Neblėstantį susidomėjimą XVIII a. Abiejų Tautų Respublikos (toliau – Respublikos) parlamentarizmo istorija iliustruoja specifinio tyrimų žanro, vadinamųjų seimų monografijų, egzistavimas ir XXI a. pradžioje stebimas jo renesansas. Dar nuo XIX a., kai tokio pobūdžio tyrimus pirmiausia „stimuliavo“ išskirtinis dėmesys dviem XVIII a. paskutiniojo dešimtmečio seimams – Ketverių metų (1788–1792)¹ ir paskutiniajam, 1793 m., Gardino seimui².

XX a. pasirodė tik kelios XVIII a. laikotarpį apimančios Respublikos seimų monografijos³. Tačiau XXI a. pirmaisiais dešimtmečiais jų publikuota nemažai: tai Henryko Palkijo⁴, Witoldo Filipczako⁵, Urszulos Kosińskos⁶, Adamo Danilczyko⁷ ir kitų

¹ W. Kalinka, *Sejm Czteroletni*, t. 1–2, Kraków, 1880–1888; II leidimas: W. Kalinka, *Sejm Czteroletni*, t. 1–2, Warszawa, 1991; W. Smoleński, *Ostatni rok Sejmów Wielkiego*, Kraków, 1897.

² L. Wegner, *Sejm Grodzieński ostatni*, Poznań, 1866; Д. Иловайский, *Гродненский сеймъ 1793 года. Последний сеймъ Речи Посполитой*, Москва, 1870; naujas leidimas: Д. Иловайский, *Гродненский сеймъ 1793 года. Последний сеймъ Речи Посполитой. Историко-биографические очерки*, Санкт-Петербург, 2013.

³ W. Konopczyński, *Sejm grodzieński 1752 roku*, Lwów, 1907; J. Poraziński, *Sejm lubelski w 1703 r. i jego miejsce w konfliktach wewnętrznych na początku XVIII w.*, Warszawa–Poznań–Toruń, 1988. XX a. Lenkijos istoriografijoje parlamentarizmo istorijos tyrimuose kur kas daugiau dėmesio buvo skiriama XVII a., todėl pasirodė nemažai šio laikotarpio seimams skirtų monografijų.

⁴ H. Palkij, *Sejmy 1736 i 1738 roku. U początków nowej sytuacji politycznej w Rzeczypospolitej*, Kraków, 2000.

⁵ W. Filipczak, *Sejm 1778 roku*, Warszawa, 2000.

⁶ U. Kosińska, *Sejm 1719–1720 a sprawa ratyfikacji traktatu wiedeńskiego*, Warszawa, 2003.

⁷ A. Danilczyk, *W kręgu afery Dogrumowej. Sejm 1786 roku*, Warszawa, 2010.

parlamentarizmo istorijos tyrėjų⁸ monografiniai tyrimai. Lietuvos istoriografijoje šis žanras neišpopuliarėjo ne tik dėl akivaizdžiai mažesnio tyrėjų potencialo bei kuklesnių parlamentarizmo istorijos tyrimų tradicijų, bet ir dėl nepakankamo suvokimo, kaip plėtoti šį tyrimų žanrą. Tad iki šiol šiam žanrui klasikine jo forma atstovauja vienintelis 70 metų bibliotekos rankraštyne gulėjęs ir tik 2008 m. publikuotas Adolfo Šapokos veikalas „Lietuva Reformų seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos“⁹. Iš dalies šiam žanrui galėtume priskirti ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) 1792 m. sudarytos generalinės konfederacijos veiklos, įgavusios tęstinumą 1793 m. Gardine seime, tyrimą¹⁰.

Išskirtinę vietą LDK parlamentarizmo istorijoje užima Gardine vykę Respublikos seimai¹¹, kurių teisinis pagrindas buvo 1673 m. Varšuvos seime priimta vadinamoji alternato teisė, garantavusi galimybę iš LDK parlamentarų korpuso kas trečią seimą rinkti savo maršalą bei seimus surengti LDK teritorijoje¹². Respublikos parlamentarizmo istorija rodo, kad ši teisė XVIII a. buvo įgyvendinama nenuosekliai ir sukeldavo nemažai diskusijų. Tačiau Lietuvos parlamentarizmo istorijai LDK teritorijoje vykusių Gardino seimų veiklos tradicija yra ypač svarbi, ją plačiau atskleidžia ir 2020 m. publikuota žymaus Lenkijos istoriko Andrzejaus Stroynowskio monografija „1784 m. Gardino seimo posėdžiai. Parlamentinės kultūros praeities studija“. Šią neseniai pasirodžiusią vienam iš Gardino seimų skirtą monografiją verta aptarti išsamiau. A. Stroynowski – gerai žinomas XVIII a. antrosios pusės Respublikos parlamentarizmo istorijos tyrinėtojas, parengęs ne vieną vertingą monografiją¹³ bei daug kitų įvairaus pobūdžio publikacijų¹⁴. Tad dar viena šio tyrinėtojo monografija traktuotina kaip logiška sistemingų XVIII a. antrosios pusės Respublikos parlamentarizmo istorijos tyrimų tąša.

⁸ Iš dalies šio tyrimų žanrui priskirtina Dorotos Dukwicz monografija, žr.: D. D u k w i c z, *Rosja wobec sejmju rozbiorowego warszawskiego (1772–1775)*, Warszawa, 2015.

⁹ A. Š a p o k a, *Raštai*, t. 2: *Lietuva Reformų seimo metu. Iki 1791 m. Gegužės 3 d. konstitucijos*, parengė R. Jurgaitis ir R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius, 2008. Šio A. Šapokos darbo atsiradimo aplinkybės puikiai iliustruoja tarp XX a. pirmosios pusės Lietuvos istorikų vyravusį itin ribotą suvokimą apie tokių seimų monografinių tyrimų svarbą, nes šis solidus tyrimas 1936 m. pristatytas kaip disertacija, kurios autoriui nepavyko apginti.

¹⁰ R. Š m i g e l s k y t ė - S t u k i e n ė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais*, Vilnius, 2003.

¹¹ W. S z w e d, *Grodzieńskie sejmy Rzeczypospolitej, Białostoczyna*, 1998, 1, s. 30–35.

¹² L. A. W i e r z b i c k i, *O zgodę w Rzeczypospolitej. Zjazd warszawski i sejm pacyfikacyjny 1673 roku*, Lublin, 2005, s. 217–239.

¹³ A. S t r o y n o w s k i, *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej*, Łódź, 2005; to paties, „*Wieczory sejmowe*“: *studia nad dziejami parlamentaryzmu w epoce stanisławowskiej*, Częstochowa, 2013.

¹⁴ Naujausioje Abiejų Tautų Respublikos parlamentarizmo istorijos bibliografijoje fiksuojamas A. Stroynowskio pozicijos žr.: R. K o ł o d z i e j, M. Z w i e r z y k o w s k i, *Bibliografia parlamentaryzmu Rzeczypospolitej szlacheckiej*, Poznań, 2012, s. 147–148.

Pristatomą monografiją, be įvado (p. 9–25) ir pabaigos (p. 183–195), sudaro penki pagrindiniai skyriai: „Gardino seimo sušaukimas“ (p. 27–47), „Seimo pradžia ir Senato rūmų posėdžiai“ (p. 49–84), „Posėdžiai atskiruose seimo rūmuose“ (p. 85–120), „Bai-giamieji posėdžiai“ (p. 121–142), „Parlamentinio aktyvumo formos“ (p. 143–181). Svar-būs ir trys informatyvūs priedai: „Pasiuntinių į 1784 m. seimą sąrašas“ (p. 197–203), „Senatorių, dalyvavusių 1784 m. seime, sąrašas“ (p. 203–204) ir „Oratorinis aktyvumas 1784 m. seime“ (p. 204–208). Gana netradiciškai trumpokos santraukos pateikiamos net keturiomis kalbomis: anglų, lietuvių, baltarusių ir ukrainiečių.

A. Stroynowskis, dar įvade apsibrėždamas tyrimo ribas, deklaruoja atsiribojantis nuo priešseiminių seimelių veiklos ir tarptautinės situacijos išsamesnio aptarimo. Jis koncen-truojasi į 1784 m. seimo parlamentines procedūras, diskusijas, vykusias posėdžių metu, teisėkūros procesą ir įstatymų priėmimą bei kt. Kitaip tariant, autoriaus pasirinkta ty-rimų strategija kiek skiriasi nuo pastaraisiais metais propaguojamo seimų monografijų modelio, ypač atsisakant išsamesnio parlamentarų korpuso formavimo priešseiminiuose seimeliuose tyrimo. Kita vertus, toks autoriaus pasirinkimas ir siekis susitelkti į parla-mentinės kultūros tyrimą yra suprantamas ir netgi sveikintinas kaip kitos tyrimų prieigos pasirinkimas ar savotiškas šio tyrimų žanro standartizacijos apraiškų laužymas. Kur kas menkliau autorius argumentuoja tarptautinės situacijos ignoravimą, nes vargu ar pakanka teiginio, kad vykstant 1784 m. Gardino seimui Europoje nebuvo jokių ryškesnių politinių pokyčių ir Rusija minimaliai domėjosi šio seimo aplinkybėmis (p. 10). Tačiau jau pirmajame skyriuje aptardamas seimo sušaukimo aplinkybes autorius, tarsi prieštaraudamas pats sau, trumpai apibūdina Europos geopolitinę ir Respublikos vidaus politinę situaciją (p. 28–34), ir tokio kompaktiško konteksto, atrodytų, visiškai pakankama.

Pristatydamas pirmąjį nuo Stanislovo Augusto Poniatovskio valdymo pradžios Gardine vykusį seimą, autorius pirmiausia aptaria seimo vietos parinkimo aplinkybes (p. 34–40) ir seimo tikslus bei parlamentarų korpusą (p. 40–46), seimo veiklos pradžią ir jo įkonstitucinimą (I–II sesijos aptariamą p. 50–58). Gana greitai ir be jokių prieštaravimų dar pirmojoje sesijoje šio Gardino seimo maršalu išrinktas Pinsko seimelio pasiuntinys Pranciškus Ksaveras Chominskis (*Franciszek Ksawery Chomiński*), kuriam, kaip pastebi autorius, vėliau atsivėrė ir platesnės karjeros perspektyvos – 1786 m. jis buvo LDK vyriausiojo tribunolo maršalas, o 1788 m. tapo paskutiniuoju Mstislavlio vaivadijos vaivada. Ne kartą monografijoje autorius akcentuoja seimo maršalo P. K. Chominskio kvalifikaciją, talentą bei autoritetą tarp parlamentarų, ir šios savybės galėjo turėti įtakos seimo posėdžių disciplinai. A. Stroynowskis, monografijoje išsamiai pristatydamas platų svarstytų problemų spektrą, diskusijas ir pasiuntinių pozicijas šiais klausimais, chronolo-gine seka detalčiau atskleidžia posėdžių, vykusių jungtiniuose Atstovų ir Senato rūmuose 1784 m. spalio 6–23 d. (III–XXI sesijos aptariamą p. 28–82) ir 1784 m. lapkričio 8–13 d. (XXXIV–XXXV sesijos aptariamą p. 122–126) bei atskirai 1784 m. spalio 23 d. –

lapkričio 8 d. (XXI–XXVII sesijos aptariamoms p. 85–120), aplinkybes. Atskirai aptartos provincijų sesijos. Šio Gardino seimo metu LDK provincijų sesijose, vykusiose 1784 m. spalio 26 d. – lapkričio 7 d., kaip tik ir buvo parengtos LDK skirtos konstitucijos, kurios per paskutinę sesiją lapkričio 8 d. buvo priimtoms be didesnių diskusijų (p. 160). Iš viso 1784 m. Gardino seimo metu surengtos 35 sesijos ir, kaip pastebi autorius, tai buvo nežymiai daugiau, lyginant su kitų vadinamųjų „laisvųjų“ seimų sesijų vidurkiu (išimtis sudaro kelios XVIII a. antrosios pusės Respublikos seimo ilgesnės kadencijos: 1776 m. seime surengtos 56 sesijos, o 1788–1792 m. Ketverių metų seime net 565 sesijos).

XVIII a. antrosios pusės kontekste 1784 m. Gardino seimas išskirtinis teisėkūros proceso efektyvumu, nes buvo priimtoms net 46 konstitucijos. A. Stroynowski, lygindamas Nuolatinės tarybos veiklos laikotarpio kitų vadinamųjų „laisvųjų“ seimų veiklos efektyvumą pastebi, kad 1778 ir 1780 m. seimai priėmė po 32 konstitucijas ir tik dalis jų buvo įstatyminio pobūdžio. 1782 m. seime buvo priimta 10, o 1786 m. seime – 32 seimo konstitucijos (p. 126–127). Taip pat autorius pastebi, kad 1784 m. seime išaugo ir LDK skirtų konstitucijų (A. Stroynowski šias konstitucijas vadina „lietuviškomis“) skaičius, o tam įtakos turėjo ne tik seimo vieta – Gardinas, bet ir LDK atstovo P. K. Chominskio tapimas seimo maršalu. Šios aplinkybės LDK parlamentarams leido būti gerokai aktyvesniems diskutuojant ir rengiant įstatymus. Autoriaus skaičiavimais, 1784 m. seime net 15 konstitucijų buvo skirta LDK, o 1782 m. seime nepriimta nė viena tokia konstitucija. 1786 m. seime priimtoms tik 4–5 konstitucijos, skirtos LDK (p. 141). Sutikdami dėl bendro Respublikos seimuose priimtų konstitucijų skaičiaus, turėtume pastebėti, kad išimtinai LDK skirtų konstitucijų turėtų būti kiek daugiau, tačiau tam įtakos turi skaičiavimo metodika. Antai, 1784 m. seime LDK skirtų konstitucijų galėtų būti viena daugiau – 16¹⁵. Atitinkamai ir kituose autoriaus minimuose Respublikos seimuose priimtų tik LDK skirtų konstitucijų skaičius galėtų būti: 1778 m. – 4, 1780 – 5, 1782 – 1, 1786 – 7¹⁶. Suprantama, tai diskusinis klausimas, tik negalime pamiršti, kad LDK problematika atsispindėdavo ne tik specialiai tam skirtose ir iš antraščių lengviau identifikuojamose konstitucijose, bet ir bendruose visai Respublikai skirtuose įstatymuose. Ir ši takoskyra kartais būna ne tokia ryški.

¹⁵ Skaičiuojant pagal autoriaus monografijoje pateiktą išsistinį konstitucijų sąrašą (p. 123–125), būtų 4, 15, 17, 18, 19, 20, 23, 28, 29, 30, 35, 36, 37, 38, 39 ir 46 pozicijos. Pažymėtina, kad šios konstitucijos skirtos ne tik LDK valstybinių institucijų, bet ir privačių asmenų veiklos reglamentavimui.

¹⁶ Р. Ю р г а й т и с, Принятие законов в сейме Речь Посполитой в 1764–1793 гг.: характер и структура конституций Великого Княжества Литовского, *Парламентаризм у Великім Княстве Літоўском у XVIII стагоддзі*, складальнікі А. У. Мацук, Р. Юрайціс, Мінск, 2020, с. 216. Ši publikacija parengta Lietuvos ir Gudijos tyrėjų įgyvendinto tarptautinio mokslinių tyrimų projekto „Parlamentarizmas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII a.: institucijos, parlamentarai, parlamentinė praktika“ (sutarties Nr. S-LB-17-8) rėmuose.

Paskutiniame monografijos skyriuje autorius, aptardamas parlamentinio aktyvumo formas, pastebi, kad į Gardino seimą atvyko ir posėdžiuose dalyvavo kiek mažiau senatorių. A. Stroynowskio skaičiavimu, balsavimuose daugiausia dalyvavo 43 senatoriai (28 proc. viso senatorių skaičiaus), mažesnis nei vidutinis buvo vaivadų (26 proc.) ir kaštelionų (24 proc.) dalyvavimo procentas (p. 145–146). Tačiau LDK senatoriai dalyvavo kur kas aktyviau – į seimą atvyko 15 senatorių (41,7 proc. viso senatorių skaičiaus). Kitokia situacija buvo Atstovų rūmuose. Autoriaus atlikta analizė rodo, kad balsavimuose dalyvavo nuo 168 iki 177 seimelių pasiuntinių ir visuose posėdžiuose dalyvavusių parlamentarų skaičius per visą 1784 m. Gardino seimo laikotarpį sudarytų net 82,5 proc. Galima pastebėti, jog autorius, pateikdamas savo įžvalgas ar tendencijas, atskleidžia gerokai platesnį XVIII a. antrosios pusės Respublikos parlamentinio gyvenimo ir seimų veiklos kontekstą, o tai tyrimą daro dar solidesnį.

Atkreipdamas dėmesį į kitą parlamentinio aktyvumo formą – pasiuntinių kalbas ir pasisakymus, autorius daro išvadą, kad 1784 m. Gardino seimas išsiskyrė parlamentarų oratoriniu aktyvumu (*aktywność oratorską*), šiame seime pasakyta net 620 kalbų ir įvairaus pobūdžio pasisakymų. Išskirtinis buvo Atstovų rūmų parlamentarų aktyvumas (kalbėta 515 kartų), kiek mažesnis senatorių (kalbėta 101 kartą) ir valdovo (pasakytos 4 kalbos). A. Stroynowskio skaičiavimu, vidutiniškai vienam pasiuntiniui tenka 2,9, o senatoriui – 2,3 seimo posėdžiuose pasakytos kalbos. Gana didelė buvo ir vadinamųjų nebylių parlamentarų grupė, didesnė tarp seimelių pasiuntinių (59 parlamentarai arba 33,3 proc.) nei senatorių (10 senatorių arba 23,3 proc.). Todėl atsižvelgdamas į šią aplinkybę ir eliminuodamas nebylių pasiuntinių dalį autorius pastebi, jog kiek kitaip tada atrodo ir pasiuntinių kalbų skaičius. Tokiu atveju vienam pasiuntiniui tenka jau 4,3 pasakytos kalbos. Verta dėmesio ir autoriaus pateikiama tipologizacijos schema išskiriant parlamentarų pagal jų oratorinį aktyvumą. A. Stroynowskis nebylių parlamentarų grupei priskiria pasiuntinius, kurie kalbėjo nuo 1 iki 4 kartų (iš 59 parlamentarų 1 kartą kalbėjo 34, 2 – 27, 3 – 20, 4 – 8). Vidutinio aktyvumo parlamentarų grupei autorius priskiria pasiuntinius, vidutiniškai kalbėjusius 6–7 kartus, o aktyviausių grupei – pasisakiusius daugiau nei 7 kartus. Išskiriami ir trys patys aktyviausi parlamentarai, tai Adamas Vavžyniecas Ževuskis (*Adam Wawrzyniec Rzewuski*), kalbėjęs 20 kartų, Kazimieras Sapiega – 23 kartus ir seimo maršalas P. K. Chominskis – 94 kartus (p. 163–164). Svarbios autoriaus įžvalgos, atspindinčios išskirtinai LDK parlamentarų aktyvumą. Senate LDK senatoriai pasakė 63,4 proc. visų kalbų, o Atstovų rūmuose LDK pasiuntiniams (įskaitant ir Livonijos pasiuntinius) priskirtina 240 pasakytų kalbų, ir tai sudaro net 46,6 proc. visų šiuose rūmuose pasakytų kalbų. Tad A. Stroynowskio įžvalgos atskleidžia išskirtinį LDK parlamentarų aktyvumą ir indėlį į šio Gardino seimo darbą.

Apibendrinamas ir užbaigdamas monografiją autorius pastebi, kad 1784 m. Gardino seimas yra išskirtinės reikšmės ir gali būti vertinamas tik teigiamai. Seimo maršalo

P. K. Chominskio dėka pasiektas maksimalus parlamentinio darbo tempas, vyko konstruktyvios diskusijos, prie efektyvesnio darbo prisidėjo ir provincijų sesijų darbo suaktyvinimas. A. Stroynowskis pabrėžia ir LDK parlamentarų aktyvumą – jiems būdinga sumani oratorystė ir vertingos reformų idėjos.

Tad vertindami atliktą tyrimą galime pasidžiaugti dar viena solidžia seimų monografija ir meistriška XVIII a. antrosios pusės parlamentinio gyvenimo rekonstrukcija. Respublikos politinio gyvenimo ir parlamentinės praktikos lyginamoji perspektyva, pradedant 1776 m. ir baigiant Ketverių metų seimu, išplėtė tyrimų erdvę, o skaitytojui pateikė kur kas platesnę įvykių panoramą. Ypatingą vietą užima išryškinta LDK parlamentarų veikla, atskleistos personalinės parlamentarų karjeros, jų patirtis ir aukšta parlamentinė kultūra. A. Stroynowskio atliktas 1784 m. Gardino seimo veiklos tyrimas neabejotinai leis kur kas geriau suvokti XVIII a. antrosios pusės valstybės valdymo reformų esmę bei Ketverių metų seimo veiklos aplinkybes, atvedusias prie 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos.

Robertas Jurgaitis
(Lietuvos istorijos institutas)